

DE BAAI VAN HEIST: VAN VERLOREN HOEK TOT EERSTE VLAAMS STRANDRESERVAAT

Jean-Louis Herrier

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer (AMINAL), Afdeling Natuur, cel Kustzone
Zandstraat 255, B-8200 Brugge (Sint-Andries), België
E-mail: jeanlouis.herrier@lin.vlaanderen.be

In memoriam Dirk Wouters (1951 – 1995)

Ontstaan van 'De Baai van Heist': nieuwe natuur tussen land en zee

In de eerste helft van de jaren 1970 bezat Heist-west een slechts zeer smal strand. Bij hoog tij sloegen de golven tot tegen de voet van de zeedijk. Van 1977 tot 1985 werd de oostelijke strekdam van de voorhaven van Zeebrugge gebouwd en tussen 1977 en 1979 werd het strand van Knokke-Heist voor de tweede maal grootschalig met zand opgespoten en opgehoogd. Bovendien deze kunstmatige aanvoer van zand, zorgde de oostelijke strekdam voor een buffering van het strand van Heist-west ten opzichte van de zeestromingen. In de luwte tussen de strekdam en de zeedijk bezonk en bezinkt ten gevolge van de vertraagde stroming relatief veel slib. Deels door strandsuppletie en deels door natuurlijke sedimentafzetting ontstond hier een verbrede strandvlakte. De vrij grote afstand tot de zee en het 'slijkerig' aanvoelend, slibrijk zand maakten dat het strand in de nok tussen strekdam en zeedijk van bij haar prille ontstaan minder aantrekkelijk leek voor de modale badgast. Toen een geestelijke met een helicopter bij rijzend tij uit het 'drijfzand' moest geëvacueerd worden, werd de kwalijke reputatie van het strand van Heist-west als een vuile en zelfs gevaarlijke hoek nogmaals bevestigd. Een minder intensief recreatief gebruik hield minder betreding in en liet de kieming en groei van pionierplanten en vervolgens duinvorming toe.

Historiek van de juridische bescherming

Aan de Vlaamse kust is spontane duinvorming op het strand een zeldzaam verschijnsel, wat meteen de aandacht van wetenschappers op het strand van Heist – west aantrok. Spoedig verruimde de belangstelling van natuurwetenschappers en –beschermers zich tot het (epi-)benthos van het nat strand. De jutters van de strandwerkgroep vonden hier immers tal van bijzondere mariene en strandorganismen, waaronder het zeer zeldzaam Wadslakje. Natuurreservaten vzw vroeg de bescherming van het strand van Heist-west als natuurreservaat (Rappé, 1992).

Echter lieten niet enkel natuurbeschermers, maar ook vastgoedontwikkelaars hun oog vallen op de mogelijkheden van het gebied. Op het in 1994 door het Provinciebestuur van West-Vlaanderen publiek gemaakt *voorontwerp van structuurplan voor de kust* werd het strand naast de Zeebrugse oostelijke strekdam getipt als mogelijke locatie van een nieuwe jachthaven. Dat de aanleg van een jachthaven op die plaats het fysisch bestaan van het strand en bijgevolg van de strandrecreatie bedreigde leek toen niemand ècht te beroeren ...

Tijdens de door de Kustwerkgroep van de NGO's Natuurreservaten vzw en Wereld Natuur Fonds op 18 juni 1994 te Wenduine georganiseerde studiedag omtrent kustzonebeheer, had de vertegenwoordiger van de toenmalige Vlaamse leefmilieuminister Norbert De Batselier het beleidsvoornemen aangekondigd langs de Vlaamse kust zes strandnatuurreservaten aan te wijzen. De strandvlakte van Heist – west werd hierbij als één van de prioritair als natuurreservaat te beschermen strandzones vernoemd. In uitvoering van de *decreten van 14 juli 1993, 21 december 1994 en 29 november 1995 houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen* werd de strandvlakte van Heist – west bij *besluit van de Vlaamse regering van 4 oktober 1995* grotendeels definitief aangeduid als 'beschermde duingebied'. Deze bescherming werd bekrachtigd door het Vlaams parlement zodat de immobiliëntwikkelaars hun plannen voor een jachthaven konden opbergen.

In 1995 hadden het Instituut voor Natuurbehoud en de AMINAL-afdeling Natuur een rapport omtrent de natuurwaarden en de potenties voor natuurontwikkeling van het gebied, dat toen, op voorstel van Marc Leten, de naam 'De Baai van Heist' kreeg, uitgewerkt (Devos et al., 1995). Met dit rapport, dat als titel droeg 'De Baai van Heist: natuur in volle ontwikkeling', werd aangetoond dat het betrokken gebied qua natuurpatrimoniale waarde van internationaal, minstens Europees belang is. Op 'De Baai van Heist' waren (planten-)gemeenschappen aangetroffen en in het bovenvermeld rapport beschreven die behoren tot de volgende natuurlijke habitats van de bijlage 1 van de 'Europese Habitatrichtlijn' 92/43/EEG:

- *bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten*: het intertidaal strand;
- *eenjarige pioniervegetaties van slik- en zandgebieden met Salicornia-soorten en andere zoutminnende planten*: Schorrekruid-verbond (Thero-Suaedion);
- *Atlantische schorren (Glauco-Puccinellietalia maritimae)*: Kweldergrasverbond (Puccinellion maritimae), Engels gras-verbond (Armerion maritimae) en Zeevetmuur-verbond (Sagionion maritimae);
- *Embryonale wandelende duinen*: Loogkruid-verbond (Salsolo-Honkenyion peploidis), Strandmelde-verbond (Atriplicion littoralis) en Biestarwegrasverbond (Agropyro-Honkenyion peploides);
- *Wandelende duinen op de strandwal met Ammophila arenaria (witte duinen)*: Helm-verbond (Ammophilion borealis);
- *Vastgelegde duinen met kruidvegetatie (grijze duinen)*: Duinviooltjesverbond (Galio Koelerion).

'De Baai van Heist' werd dan ook bij beslissing van de Vlaamse regering van 14 februari 1996 opgenomen in de kandidaat – speciale beschermingszone 'Duingebieden met

inbegrip van de IJzermonding en het Zwin' die in uitvoering van de Europese Habitatrichtlijn werd voorgedragen aan de Europese Unie.

Kort daarna gaf toenmalig Vlaams leefmilieuminister Theo Kelchtermans opdracht aan de AMINAL – afdeling Natuur de procedure tot aanwijzing van het gebied als staatsnatuurreservaat op te starten. Het gemeentebestuur van Knokke-Heist en de AMINAL – afdeling Natuur organiseerden in onderling overleg op 13 mei 1997 een hoorzitting naar de plaatselijke bevolking toe. Ook werd het ontwerp van ministerieel besluit voor advies voorgelegd aan het gemeentebestuur van Knokke-Heist, het provinciebestuur van West-Vlaanderen en de Socio-Economische Raad van Vlaanderen (SERV). Na behandeling en verwerking van deze adviezen werd 'De Baai van Heist', overeenkomstig de bepalingen van de artikelen 6, 8, 9 en 33 van de wet van 12 juli 1973 op het Natuurbehoud bij ministerieel besluit van 22 oktober 1997 eindelijk aangewezen als staatsnatuurreservaat. De cartografische afbakening in de bijlage bij het ministerieel besluit van 22 oktober 1997 was echter niet optimaal, doordat als basiskaart moest gebruik gemaakt worden van de topografische kaart, schaal 1/10.000, kaartblad 'Heist' 5/5, die in 1985 was uitgegeven door het Nationaal Geografisch Instituut. De bevoegdheidsgrens inzake leefmilieu tussen het Vlaams Gewest en de Belgische federale staat stemt overeen met de zeewaartse grens van de Provincie West-Vlaanderen en situeert zich ter hoogte van de laagwaterlijn van de gemiddelde laag laagwater spring (GLLWS). De laagwaterlijn van de GLLWS werd dan ook de zeewaartse grens van het staatsnatuurreservaat. Doordat echter op de editie 1985 van de topografische kaart de inmiddels sterk aangegroeide (verbrede) strandvlakte niet overeenkomstig haar in 1997 werkelijk bestaande breedte weergegeven was, werd de zeewaartse grens van het natuurreservaat cartografisch weergegeven door een symbolische stippellijn ter hoogte van de nulwaterlijn van die topografische kaart, editie 1985.

Krachtens artikel 32 e.v. van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu keurde Vlaams leefmilieuminister Vera Dua op 13 juli 2000 het ministerieel besluit houdende wijziging van het ministerieel besluit houdende aanwijzing van 'De Baai van Heist' als staatsnatuurreservaat goed. Hiermee werd het staatsnatuurreservaat overeenkomstig de bepalingen van het nieuw natuurbehouddecreet een Vlaams natuurreservaat en werd de cartografische afbakening van dat natuurreservaat verduidelijkt op de zeekaart editie april 2000, uitgegeven door de Dienst Hydrografie van de AWZ – afdeling Waterwegen Kust van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en op de nieuwe editie 1995 van de N.G.I. – topografische kaart, schaal 1/10.000, kaartblad 5/5 'Zeebrugge - noord'. Het natuurreservaat 'De Baai van Heist' beslaat gemiddeld een oppervlakte van 54 hectare. Deze oppervlakte is echter veranderlijk al naargelang de laagwaterlijn van de GLLWS zich tengevolge van erosie of aanwas verplaatst.

Beheer

Bij ministerieel besluit van 16 november 1998 werd de adviescommissie voor de Vlaamse natuurreservaten 'De Baai van Heist' en 'De Kleiputten van Heist' ingesteld. In deze adviescommissie zijn, benevens wetenschappelijke deskundigen van verscheidene disciplines ook het provinciebestuur van West-Vlaanderen, het gemeentebestuur van Knokke-Heist, de federale Belgische overheid en de plaatselijke natuurverenigingen vertegenwoordigd. Deze adviescommissie moet de ambtenaar van de afdeling Natuur belast met het beheer van de bovenvermelde natuurreservaten bijstaan. De belangrijkste taak en verwezenlijking van de adviescommissie was de begeleiding van de opmaak van de beheersplannen die voor beide natuurreservaten in het kader van een gebiedsvisie voor het complex van strand, duinen en polders van Heist-west en Ramskapelle werd opgemaakt door de Universiteit Gent, vakgroep biologie (Cosyns et al., 1999). Na een gunstig advies van de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud te hebben gekregen, werd dat beheersplan goedgekeurd bij besluit van de Vlaamse minister van Leefmilieu en Landbouw van 13 juli 2000.

Het goedgekeurd beheersplan beschouwt 'De Baai van Heist', ondanks haar kleine oppervlakte, als een begeleid natuurlijk landschap. Dit betekent dat natuurlijke processen er de voorrang krijgen, al kunnen bepaalde technische ingrepen toegelaten worden om bepaalde zeldzame doelsoorten en habitatdoeltypen in stand te houden. Voorbeelden van dergelijke natuurtechnische ingrepen zijn het weggakken van tot takkenbosjes uitgelopen rijshouthagen en het manueel uittrekken van de Witte honingklaver. Hoewel de takkenbosjes sterk geapprecieerd werden door trekkende zangvogels, waaronder geregeld zeldzame soorten en dwaalgasten, vormden zij omwille van hun bladval en overschaduwing een bedreiging voor de natuurlijke vegetaties van mosduin en Biestarwegrasduintjes. Bovendien werden zij gebruikt als uitvalsbasis door predatoren zoals Torenavalk, Zwarte kraai en verwilderde huiskat die het gemunt hadden op de jongen van Dwergstern, Strandplevier en Bontbekplevier. De Witte honingklaver werd, samen met Luzerne, als groenbemester uitgezaaid op de uitgestrekte opgespoten terreinen van het achterhavengebied van Zeebrugge en waaide van hieruit over naar 'De Baai van Heist'. In 1994 waren nog maar enkele verspreidstaande exemplaren op 'De Baai' aangetroffen. In 1998 was ruim de oostelijke helft van de duintjes parallel met de zeedijk nagenoeg volledig overwoekerd door de Witte honingklaver. De forse vlinderbloemigen veroorzaken niet alleen overschaduwing van de natuurlijke vegetatie maar ook stikstofverrijking van de duinbodem. Dit laatste leidde tot de verdringing van Biestarwegras- en Mosduinvegetaties door een banaal voedselminnend graslandtype. Hoewel het manueel uitrukken van Witte honingklaver nog jaarlijks moet herhaald worden, heeft deze sinds 1998 uitgevoerde ingreep reeds bevredigende resultaten behaald. Op het nabijgelegen gewestelijk natuurdomein 'De Sashul', een met zeezand opgespoten terrein waarop Witte honingklaver eveneens welig tierde, blijken de voor het begrazingsbeheer ingeschaarde Shetlandpony's de Witte honingklaver, ondanks (of juist omwille van) zijn hoog cumarinegehalte, sterk te lusten en doeltreffend terug te dringen. Misschien biedt het door het beheersplan overwogen begrazingsbeheer van de duintjes een meer duurzame en

vooral minder arbeidsintensieve oplossing voor het Witte honingklaverprobleem. In de toekomst zou ook het zich zeer snel uitbreidende, uit zuidelijk Afrika afkomstige, Bezemkruid een probleem kunnen vormen en bijgevolg op passende wijze moeten bestreden worden.

Inzake patroonbeheer schrijft het beheersplan ook het heruitgraven van een (voor de aanwijzing als natuurreservaat met zand kunstmatig gedempte) depressie voor. Een dergelijke zoutwaterpoel op het strand vormt immers het biotoop van diverse mariene en strandorganismen, waaronder het Wadslakje, en trekt bovendien ook grotere concentraties vogels aan. Omdat deze plaats inmiddels ook opslibde en gekoloniseerd werd door een fraaie zoutminnende schorreponiervegetatie met Zeekraal en Klein schorrekruid, werd nog geen uitvoering gegeven aan deze aanbeveling van het beheersplan. Het wordt nu afwachten hoe het terrein hier sinds het ontstaan in september 2001 van een nieuwe mui dwars door de voorliggende strandwal onder invloed van de hogere stroomsnelheden van het zeewater zal evolueren.

Toegankelijkheid en inrichting

Na de aanwijzing als staatsnatuurreservaat, werd 'De Baai van Heist' door de AWZ – afdeling Waterwegen Kust tijdens het winterhalfjaar 1997 - 1998 ingericht. De oostelijke grens van het natuurreservaat werd gematerialiseerd door een rij massieve houten palen die echter niet volledig tot aan de GLLWS – laagwaterlijn werd doorgetrokken. De naburige watersportclub vreesde immers voor de veiligheid van windsurfers bij noordoosterwind en werd in zijn bezwaar bijgestaan door het gemeentebestuur van Knokke-Heist. Bijgevolg werd de oostelijke grenslijn van het natuurreservaat tussen de meest zeewaartse paal op de strandwal en de GLLWS – laagwaterlijn verder afgebakend met grote gele boeien. Op 40 meter afstand van de zeedijk werd een tuinafsluiting op borsthoogte in geplastificeerde kruisdraad geplaatst. De 40 meter brede strook tussen deze omheining en de zeedijk ligt nog binnen de afbakening van het natuurreservaat, maar wordt opgeofferd als voor voetgangers en badgasten volledig vrij toegankelijke recreatiezone. Hoewel die zone zich op een hoogte van +7 à +8 meter T.A.W. bevindt en potentieel een Helmduinvegetatie zou kunnen dragen en voldoende droge woongelegenheden aan konijnen zou kunnen bieden, verhindert het intensief recreatief gebruik hier de ontwikkeling van een natuurlijke begroeiing. Als compromis tussen recreatie en natuurbehoud in die zone, stelt het beheersplan voor een aan de omheining grenzende 10 meter brede deelstrook van die zone te beplanten met Helm. Omdat omtrent dit beheersvoorschrift nog geen eensgezindheid kon bereikt worden met het gemeentebestuur, werd het nog niet uitgevoerd.

Parallel met de oostelijke strekdam werd eveneens een omheining in geplastificeerde kruisdraad opgericht. Tussen deze omheining en de strekdam werd ook een plankier aangelegd die de vogelkijkhut ter hoogte van de gedempte en inmiddels opgeslibde poel verbindt met de permanent toegankelijke zone langs de zeedijk.

Van meetaf aan was het Vlaams natuurreservaat 'De Baai van Heist' tijdens het broedseizoen niet toegankelijk voor het publiek. Oorspronkelijk was het de bedoeling deze ontoegankelijkheid op te heffen omstreeks 15 juli. Echter rees reeds tijdens de eerste zomer (1998) het besef dat het broedseizoen van de meeste strand- en zeevogels op 15 juli nog lang niet afgelopen is (zelfs op 15 augustus 2000 werden nog niet vliegvlugge jongen van de Bontbekplevier waargenomen) en dat de sperperiode moest worden verlengd. Het strandreservaat is bijgevolg jaarlijks ontoegankelijk voor het publiek van 1 april tot en met 31 juli. Uitzondering hierop is het met een symbolische lage gladde draad afgebakend centraal wandelpad dat kronkelt van de zeedijk tot de rij houten palen langs de oostelijke grens van het reservaat. In uitvoering van het op 13 juli 2000 goedgekeurd beheersplan zijn de centrale depressie tussen de duintjes langs de zeedijk en de strandwal alsook de voormalige 'drijfzandzone' tegenaan de oostelijke strekdam het gehele jaar niet toegankelijk voor het publiek, omwille van het belang als rustzone voor wadvogels van beide deelgebieden.

Toezicht en handhaving

Ondanks het feit dat het periodisch ontoegankelijk natuurreservaat of haar permanent ontoegankelijke rustzones hoofdzakelijk slechts symbolisch is of zijn afgesloten, wordt de regeling van de (on-) toegankelijkheid van het natuurreservaat goed opgevolgd door de grote meerderheid van het publiek. Slechts onwetende occasionele bezoekers of een kleine minderheid door de algemene egoïstische verzuring van onze samenleving besmette individuen dringen nog af en toe de ontoegankelijke zones binnen.

De afdeling Natuur spaarde dan ook moeite noch middelen om een zo sluitend mogelijke bewaking van het gebied te organiseren. In 1998 stonden enkel de natuurwachters en de groenarbeiders van de afdeling Natuur in voor de bewaking. Vanaf 1999 werden (vooral tijdens het toeristisch hoogseizoen van juli) ook jobstudenten en vrijwilligers ingezet. Aanvankelijk werden ook massaal stroobiljetten met de toegankelijkheidsregeling en de motivering ervoor verspreid in de brievenbussen van de omwonenden. Sinds september 2000 verschijnt op regelmatige tijdstippen het 'Baainieuws' in het plaatselijk advertentieblad 'Tam-Tam'. 'Baainieuws' is een betaalde advertentie waarmee het reilen en zeilen in de natuurreservaten en -domeinen van Heist – west worden bekendgemaakt.

Globaal genomen aanvaardt de meerderheid van het publiek vrij goed tot goed de bescherming en periodische / gedeeltelijke ontoegankelijkheid van het strand van Heist – west. De afdeling Natuur kreeg weliswaar af te rekenen met een klein groepje halsstarrige warrelnetvissers en garnaalkruiers, die ondanks het krachtens artikel 35 van het natuurbehouddecreet geldend verbod op het vangen van wilde dieren, hun activiteiten tegen beter weten in voortzetten op het laagstrand-gedeelte van het natuurreservaat. Het moet wel toegegeven worden dat voor de meeste mensen de nood aan bescherming van het laagstrand en van mariene organismen zoals kreeftachtigen, vissen en weekdieren, minder evident is dan de bescherming van (begroeide) duinen, schorren en van de meer

aaibare vogels. Niettemin vormen die ongewervelden en vissen evenzeer als de vogels en de zoogdieren een wezenlijk onderdeel van de fauna van het natuurlijk milieu van het strand en hebben zij ethisch evenveel recht op en ecologisch evenveel nood aan sanctuaria als de warmbloedige diersoorten. Op 26 mei 2001 moesten de ambtenaren van de afdeling Natuur optreden tegen een in de pers aangekondigde provocatie-actie van warrelnetvissers die voor de gelegenheid gingen garnalen kruien binnen het natuurreservaat. De overtreders werden geverbaliseerd en hun netten in beslag genomen. De correctionele rechtbank veroordeelde de geverbaliseerde overtreders tot geldboetes en tot de verbeurdverklaring van hun netten. Sindsdien hebben de activiteiten van de warrelnetvissers zich verplaatst naar de zone net beneden de GLLWS-laagwaterlijn, dit is net buiten de zeevaartse grens van het strandnatuurreservaat. Uiteraard vormt de muur van warrelnetten ook buiten de perimeter van het strandnatuurreservaat een dodelijke bedreiging voor zeezoogdieren, zeevogels en een barrière voor de migratie van al dan niet paaiende vissen in en uit het strandnatuurreservaat.

Waarom strandnatuurreservaten?

Wat was de aanleiding van de hierboven gerelateerde saga? Uiteraard is 'De Baai van Heist' meer dan alleen maar een strand, het is ook een duin-, slik- en schorgebied en als dusdanig een zeer bijzonder geval. Niettemin heeft ook het eigenlijke strandmilieu behoefte aan bescherming. Het nat strand en de contactzone tussen het marien milieu en de duinen, namelijk het droog strand, vormen immers, zoals blijkt uit de ecosysteembeschrijving van de 'ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust' (Provoost & Hoffmann (red.), 1996) natuurlijke habitattypes met een eigen fauna en flora. Ten gevolge van de ontwikkeling van het kusttoerisme werden in de loop van de 20ste eeuw de kustduinen, op enkele inmiddels beschermde relictten na, volgebouwd, terwijl de stranden massaal worden platgelopen door de badgasten. Tengevolge van de massarecreatie was het voor de aanwijzing van 'De Baai van Heist' als natuurreservaat reeds van 1962 geleden dat de Dwergstern op een natuurlijk strand van de Vlaamse kust had gebroed (Van Den Bossche et al., 1995), terwijl de Strandplevier er ook al sinds de jaren 1950 maar sporadisch meer broedde (Raes, 1989). Aan een volgebouwde, verstedelijkte kust kan niet toegelaten worden dat de kustlijn zich door erosie landinwaarts verplaatst en dus werden langs het grootste deel van de Vlaamse kust kustverdedigingmaatregelen getroffen, gaande van de bouw van harde zeekeringen (stenen dijken, betonnen duinvoetversterkingen) tot strandsuppleties, die respectievelijk de strand-duin-overgang verbreken en de korrelgrootte van de strandbodem en bijgevolg de infauna van het nat strand wijzigen. Op plaatsen waar het strand en de duinen aangroeien, zoals te Zeebrugge-Bad en Oostduinkerke-Bad, worden ze dan weer afgegraven op verzoek van de zeedijkbewoners die 'hun' zicht op zee niet willen kwijtraken en ook niet te ver willen stappen om tot de branding te komen. Over strandcabines en andere in aantal steeds toenemende koterijen die het zeezicht van op de zeedijk belemmeren wordt dan weer minder geklaagd ... Bovendien moet het strand er ten behoeve van de badgasten netjes bijliggen, waarvoor nagenoeg overal het aanspoelsel door mechanische strandreiniging wordt verwijderd, wat de vorming van 'rijpe' vloedmerken met hun eigen fauna en

vegetatie alsook de natuurlijke ontwikkeling van Biestarwegrasduintjes verhindert. Tenslotte worden het laag nat strand en de ondiepe zee, die nochtans als voortplantingszone en kinderkamer van tal van mariene organismen fungeren, over nagenoeg de gehele lengte van de Vlaamse kust verstoord door allerlei (strand-) visserijactiviteiten. Het strand is dus een natuurlijk milieu dat onder zware druk staat en zelfs één van de ooit meest algemene strandorganismen, de Strandvlo, dreigt zeldzaam te worden!

Meer strandreservaten?

Bij ministerieel besluit van 3 maart 1999, gewijzigd bij ministerieel besluit van 27 september 2001, werd het strand voor de voormalige marinebasis van Lombardsijde en voor het schietoefenterrein van het Militair Kamp Kwartier Lombardsijde, te Nieuwpoort, opgenomen in het Vlaams natuurreservaat 'De Ijzermonding'. Het natuurreservaat 'De Ijzermonding' beslaat een totale oppervlakte van 189 hectare, waarvan 98 hectare (hoofdzakelijk intertidaal) strand. Dit deelgebied van het natuurreservaat 'De Ijzermonding' vormt dus het tweede strandreservaat van de Vlaamse kust. Ook hier droeg de relatief beperkte recreatieve betekenis van dat strand (dat omwille van militaire schietoefeningen geregeld ontoegankelijk is voor het publiek) in niet geringe mate bij tot haar aanwijzing als natuurreservaat. De voortdurend uitgebaggerde Nieuwpoortse havengeul grenst westwaarts aan dat strandnatuurreservaat en belemmert het van west naar oost gericht zandtransport, zodat het strandgedeelte van het natuurreservaat 'De Ijzermonding' momenteel in sterke mate onderhevig is aan erosie. Enkel ter hoogte van de schietstanden van de luchtdoelartillerie ontwikkelde zich een gordel embryonale strandduintjes met o.a. Zeeraket en Biestarwegras. In 1999 vond hier een succesvol broedgeval van Bontbekplevier plaats. Voor het overige bestaat het strandreservaat nagenoeg uitsluitend uit intertidaal strand, dat wel betekenisvol is als foerageerzone van strand- en wadvogels zoals Scholekster, Zilverplevier, Bontbekplevier, Drieteenstrandloper, Kanoetstrandloper, Rosse grutto enz.. Op voorstel van de adviescommissie voor het beheer van de Vlaamse natuurreservaten van de Westkust, blijft, gelet op het quasi-ontbreken van een als broedbiotoop voor strand- en duinvogels geschikt droog strand, het strandreservaat van 'De Ijzermonding' het gehele jaar toegankelijk voor wandelaars, behalve tijdens de militaire schietoefeningen. Wel zijn ook hier alle verbodsbepalingen van artikel 35 van het natuurbehouddecreet van toepassing: er mogen geen sporten of spelen beoefend worden, er mogen geen dieren gevangen worden (vissen en pierensteken zijn dus verboden), het plantendek en de planten mogen niet beschadigd worden enz.. Een meer stringente handhaving van het natuurreservaatstatuut zou hier pas relevant worden, wanneer structurele kustverdedigingmaatregelen, zoals voorzien in het door de Universiteit Gent uitgewerkt natuurherstelplan voor de Ijzermonding (Hoffmann *et al.*, 1996), het gebied op min of meer duurzame wijze zou voorzien van een droog strand waarop strand- en/of zeevogels zouden kunnen broeden en duinvorming zou kunnen plaatsvinden.

Het is paradoxaal dat de twee aan de Vlaamse kust reeds als natuurreservaten aangewezen stranden uitgerekend sterk door menselijke activiteiten, zoals baggering en strandsuppletie, beïnvloede, naast haveninfrastructuur gelegen gebieden zijn. Vooral aan de Westkust bevinden zich nog enkele strandzones met een meer natuurlijke

geomorfologie, die nog niet door zeeweringingrepen werden herkneed. Helaas kennen die strandzones een relatief drukker recreatief gebruik, zodat hun aanwijzing en beheer als natuurreservaten op meer tegenkanting dreigen te stoten. Het benevens 'De Baai van Heist' en 'De IJzermonding' eventueel aanwijzen van nog meer strand-natuurreservaten vereist in de eerste plaats een drastische mentaliteitswijziging en bewustwording van het breed publiek via een volgehouden en wijde sensibilisatiecampagne omtrent het belang en de kwetsbaarheid van strand- en zeefauna. De door de federale dienst Beheerseenheid Mathematisch Model van de Noordzee en het Schelde-estuarium (BMM) met medewerking van de AMINAL-afdeling Natuur op verscheidene plaatsen langs de zeedijken geplaatste informatieborden omtrent zee en strand zijn een bescheiden, maar goede eerste stap in de richting van een ruimer bewustmakingsbeleid.

Op de drie aan de kust vigerende gewestplannen werden slechts her en der stroken droog strand ingekleurd als natuurgebied, terwijl het intertidaal strand nagenoeg nergens enige planologische bestemming heeft gekregen. Ook buiten de natuurreservaten verdient het natuurlijk milieu van het strand met zijn eigen fauna en flora meer respect. Zo wordt het hoog tijd om in de strandzones die landinwaarts grenzen aan onbebouwde duingebieden de mechanische strandreiniging te verbannen, teneinde hier een kans te laten aan het vloedmerk, de vloedmerkvegetaties en de embryonale duinvorming. In de 'ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust' (Provoost S. & Hoffmann M. (red.), 1996) wordt het habitatdoeltype 'Nat strand' omschreven en worden enkele strandzones met potentieel hogere natuurwaarden gesitueerd. In uitvoering van de 'Europese Habitatrichtlijn' 92/43/EEG werden van de 2000 hectare Noordzeestrand die de Vlaamse kust rijk is 400 hectare (waaronder ook de twee bestaande strandreservaten) bij beslissing van de Vlaamse regering van 4 mei 2001 voorgedragen als deel van de speciale beschermingszone 'Duingebieden inclusief de IJzermonding en het Zwin'. Dergelijke potentierijke strandzones verdienen een zekere planologische bescherming en een natuurgericht beheer, zonder dat zij allemaal per se het stringent wettelijk statuut van natuurreservaat hoeven te krijgen.

Tenslotte zullen de eigenlijke strandnatuurreservaten pas hun functie als voortplantingsgebieden en 'kinderkamer' van het benthos en foerageerzone van zeevogels volledig efficiënt kunnen vervullen wanneer ook onder de laagwaterlijn van de GLLWS, dit is beneden de zeewaartse grens van de strandreservaten, effectieve maatregelen getroffen worden tegen storende activiteiten zoals de warrelnetvisserij en gemotoriseerde watersporten. Het natuurbehoud in de territoriale zee is echter een federale bevoegdheid.

Referenties

- Blomme E., B. De Putter, P. De Wolf, D. Fransaer, J. Van Sielegheem & R. Houthuys. 1993. Study of Spring and Neap Sediment Transport in a Sheltered Tidal Environment near Zeebrugge, Belgium. Manuscript van een artikel door AWZ – dienst der Kusthavens en Eurosense nv, Oostende, 30 pp.
- Cosyns E., W. Muylaert & M. Hoffmann. 1999. Ontwerp-beheersplannen voor het Vlaams natuurreservaat 'De Baai van Heist' en het Vlaams natuurreservaat 'De Kleiputten van

- Heist' in het kader van een gebiedsvisie voor het strand-, duin- en poldercomplex van Heist-west en Ramskapelle. Ongepubliceerd rapport van de Universiteit Gent, vakgroep biologie in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Natuur, 118 pp.
- Devos K., J.-L. Herrier, M. Leten, S. Provoost & G. Rappé. 1995. De Baai van Heist: natuur in volle ontwikkeling. Een beknopte landschapsecologische beschrijving van de strandvlakte van Heist-west als motivering voor de bescherming van dit gebied, met voorstellen betreffende het beheer. IN A95.38 en IN95.04, Ongepubliceerd rapport van het Instituut voor Natuurbehoud, Hasselt, 25 pp. + bijlagen.
- Hoffmann M., M. Hoys, J. Monbaliu & M. Sas. 1996. Ecologisch streefbeeld en natuurherstelplan voor het integraal kustreservaat 'De IJzermonding' te Nieuwpoort-Lombardsijde met civieltechnische realisatiemogelijkheden. Ongepubliceerd rapport van de Universiteit Gent, Laboratorium Plantkunde i.s.m. het Instituut voor Natuurbehoud en I.M.D.C. nv, in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Natuur, 161 pp. + bijlagen.
- Kuijken E., S. Provoost & J.-L. Herrier. 1994. Inventaris van de verkavelingen en de afwijkende bijzondere plannen van aanleg in als groengebied door de gewestplannen bestemde kustduinen en aanvulling van de inventaris van de knelpunten tussen het natuurbehoud en de gewestplannen in de Duinstreek van de Vlaamse kust. Rapport A94.10 van het Instituut voor Natuurbehoud, Hasselt, 26 pp. + kaartenbijlage.
- Provoost S. & M. Hoffmann (red.). 1996. Ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust. Deel I. Ecosysteembeschrijving (375 pp.) en Deel II. Natuurontwikkeling (130 pp.). Ongepubliceerd rapport van de Universiteit Gent en het Instituut voor Natuurbehoud in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Natuur, Gent, + bijlagen.
- Raes D. 1989. in 'Vogels in Vlaanderen, voorkomen en verspreiding', Vlaamse Avifaunacommissie vzw, I.M.P., pp. 165-166
- Rappé G. 1992. De verklaring van de rechten van het strand. Naar een eerste strand- en zeereservaat? *Natuurreservaten*, 14/4: 28-30.
- Van Den Bossche W., P. Meire, A. Anselin, E. Kuijken, G. De Putter, G. Orbie & F. Willemijs 1995. Ontwikkeling en toekomst van sternenkolonies aan de Belgische kust. Ongepubliceerd rapport van het Instituut voor Natuurbehoud in opdracht van het Wereld Natuur Fonds vzw, 49 pp.

Samenvatting

'De Baai van Heist' (gemiddelde oppervlakte: 54 ha) vormt als complex van intertidaal strand, droog strand met schelpenvloeren, embryonale biestaruwegrasduinen, slik en schor een voor Vlaanderen uniek gebied dat natuurlijke habitats omvat die ook op Europees niveau belangrijk zijn. Dit gebied werd dan ook terecht aangeduid als beschermd duingebied, voorgedragen als Europees Habitatgebied en aangewezen als Vlaams natuurreservaat. De AMINAL-afdeling Natuur van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap wordt voor het beheer van dat natuurreservaat bijgestaan door een adviescommissie waarin, benevens wetenschappelijke deskundigen, ook

vertegenwoordigers van de plaatselijke NGO's, het gemeentebestuur, het provinciebestuur en de federale overheid zetelen. In uitvoering van het door de Universiteit Gent opgemaakt en vervolgens bij ministerieel besluit goedgekeurd beheersplan is het beheer gericht op het laten plaatsvinden van de voor strand- en duinmilieus kenmerkende natuurlijke processen, het verzekeren van voor zee-, strand- en duinvogels nodige rust door de regulering van de publieke toegankelijkheid en de terugdringing van exotische plantensoorten. In de loop van de 20ste eeuw kwam het natuurlijk milieu van het strand met zijn flora en fauna onder zware druk te staan ten gevolge van de ontwikkeling van het kusttoerisme en de strandrecreatie. Ook de (sport-) visserij vormt een knelpunt voor de strandfauna. De ecosysteemvisie voor de Vlaamse kust situeert verscheidene strandzones met grotere potenties voor natuur(-ontwikkeling). Van de 2.000 hectare strand die de Vlaamse kust rijk is, zijn er bijna 400 hectare in uitvoering van de Europese habitatrichtlijn 92/43/EEG voorgedragen als speciale beschermingszone. Totnogtoe is, benevens 'De Baai van Heist' enkel het strand voor de oude marinebasis en het nog in gebruik zijnde militair domein van Lombardsijde, aangewezen als Vlaams natuurreservaat, meer bepaald als deelgebied van het natuurreservaat 'De IJzermonding'. Om meer ecologisch waardevolle strandzones als natuurreservaat of eventueel door middel van een ander, minder stringent statuut, te beschermen en te beheren, is er in de eerste plaats behoefte aan de opbouw van een groter maatschappelijk draagvlak door een bewustmakingscampagne omtrent de waarde en de kwetsbaarheid van het strand- en het zeemilieu. Tenslotte zullen de strandnatuurreservaten pas optimaal hun functie van voortplantingsgebied en kinderkamer van mariene organismen kunnen vervullen wanneer ook beneden de zeewaartse grens van die natuurreservaten, dus in de territoriale zee maatregelen getroffen worden ten opzichte van storende visserij- en gemotoriseerde watersportactiviteiten.

LEGENDE

- Wandelpad
- Weg
- Grens reservaat
- Omheining

- Ingang/informatie
- Parkeergelegenheid
- Observatiehut
- Vuurtoren en lichtopstand
- Vlaams natuurreservaat 'De Baai van Heist'
- Gewestelijk Natuurdomein 'De Sashul'
- Gewestelijk Natuurdomein 'De Vuurtorenweiden'

- water/zee
- nat strand
- strand
- slikke en schorre
- struweel
- behouwd gebied
- opgespoten terrein

- grasland met plassen
- rustzone vogels jaarrond
- biestarwegrasduintjes + mosduin
- wiigenbosje
- mosduin en duingrasland
- tredvegetatie